

aquest hi ha òbviament la seva arrel *e* el part pass i supí de *manere* és des de molt antic *mansum*, *mansum* p. ex., Terenci deia *mansum oportuit* per 'hauria calgut quedar-se'. Des d'aquest, segons l'hàbit formatiu del llatí antic s'hauria pogut formar un substantiu abstracte **mansus*, -ūs, 'fet, acció, de romandre, d'estar se (en un lloc)', i és possible que en el fons es tracti d'això, com sigui que *manere* s'emprava precisament en els segles post-clàssics amb el sentit d' 'habitar, residir, estar-se' (*Biblia vetus*, St. Jeroni, St. Agustí, Lampridi etc.), ni més ni menys que el gr *μένω* juntava aquesta acc. amb la més antiga de 'romandre' en general (W. Schulze, *Graeca et Latina*, Gött 1901, 22), i amb una especialització de sentit bastant semblant a la de *romandre* a Mallorca.

L'únic que ens consta és que *mansum* apareix com un hapax en l'obra del gallo-romà Claudianus Mamertus († 474, 205.10), amb el sentit de 'habitança, lloc en què viuen', aplicat en aquest cas concret a unes abelles (Engelbrecht, *Wiener Sitzber*, cx, 479), després es troba *mansus* 'masada', 'terra que un monestir posseïx' en textos en baix llatí. Veg moltes cites del b. ll. *mansus* en docs. cat. dels Ss. x-xiv en l'article BORDA (II, 103). Amb caràcter durable i evolució hereditària, entre les llengües romàniques, només ha quedat en català i en llengua d'oc, on també apareix des dels orígens; en la seva primera aparició amb el mateix sentit vague i ample que en C. Mamertus,¹ després amb la mateixa aplicació concreta que ha rebut en català, de 'edifici rural d'habitació i conreu' (recordem el *Mas de Falabrego* i els *pastre e gent de mas* de Mistral).

També perdurà en el N. de França i en els Alps, però després s'hi extingí especialment en toponímia se'n troba rastre pel Nord d'Itàlia fins al Friül, i en aqueixa zona ha sobreviscut dialectalment com a apel·latiu: trentí i Belluno *mas* «podere con abitazione», «masseria; grupo di case coloniche, casale», Valsugana *maso* «casa isolata, di solito con podere annesso», veg Ang. Prati, *RLR* XII, 89 (REW, 5322); en forma de b. ll. *mansus* «la casa e la terra dei coltivatori» es troba també en docs. de la baixa E. Mj. a Ligúria (Rossi, *Gloss. Lig.*, app. 177) En el N. de França *mes* m. «maison» es troba en algun text del francès antic (*Groignet et Pettit*, v. 38, *Rom.* LIII, 567) i el derivat *amaser* «bâtir, édifier» en textos antics de Picardia (*Rom* LXV, 1-2).

En terres hispàniques és només català, si bé en la forma catalana *mas* penetra en una zona oriental i septentrional d'Aragó, i fins els derivats *masada*, *masadero*, *maseria* i sobretot *masía*, però tot són manlleus del català. En la forma *manso* manllorada del baix llatí de Cat., ha tingut algun ús, no sols en el cast. local usat en terres catalanes, sinó també, des d'antic, per Aragó [c. 1250, *Vidal Mayor*]. Dins el domini català l'àrea de popularitat no és uniforme, si bé més o menys popular pertot, almenys en el Continent, des de l'extrem Nord fins a Alacant. Tanmateix s'hi noten dues grans zones de popularitat màxima, d'una banda a l'Empordà i Rosselló, per l'altra en el Maestrat lato

sensu i la Plana.

A l'Emp, Ross i comarques adjacents lluita l'ús entre *can X* i *mas X*, amb tendència a augmentar l'ús d'aquest a manera que s'avança cap a l'Est, ultra aquesta variació geogràfica, hi ha, però, també una distinció ambiental, car l'ús de *mas* es percep com a més solemne, seriós, oficial, i l'ús de *can* (o *cal*) com a més familiar i casolà; sovint els informants locals començaven dient *el Mas tal*, i després, en tractar d'altres llocs, i distreure l'atenció d'aquell primer, en parlaven dient *a can tal* (observació que tinc anotada en els termes del Portús i d'Albera, 1959, i en d'altres). també es vacilla en aquesta zona i les altres veïnes entre la construcció tipus *Mas d'en Blai* i *Mas Blai* (aquella més planera, aquesta d'estil més formal, com es desprèn de notes preses amb observació dels mots dels informants, p. ex. a Montesquiu i St. Genís de Fontanes).

En la zona del vessant Sud i Nord de l'Albera és potser on s'arriba al màxim d'ús: p. ex. a Elna i a St. Cebrià m'observaven que això de «*can ~*» és d'altres comarques, i que ells sempre diuen *mas* Al S. i O de l'Emp. continua usant-se *mas* pertot, però avançant en aquestes direccions es torna cada cop més una expressió lleument artificial, i fins rebuscada, en la qual només insisteixen gent d'algunes ínfules (així ja en el Gironès, la Selva i més i més seguit al Sud). De les comarques entorn de Bna. és típica l'observació que em feren a l'Alt Penedès: «aquí no ho diuen gaire, si de cas han de ser propietaris». És una amplíssima zona on tot és *masia*

L'ús es torna a intensificar des de l'Alt Camp; i més, quan arribem a l'Ebre: grans i famosos *masos* ja al peu Sud de les Muntanyes de Prades i Colldejou. Dels Ports enllà es torna a ser en una àrea d'ús màxim; altrament per allà no l'atura el límit de les llengües: cap a Montalbán-Castellote etc. molt usat, i amb ple desplegament apel·latiu: a Olocau del Rei sentia a cada pas «aquellos *masies*» i hi ha moltes cases de pagès dites *Masico de ---* (ensenyant-me de lluny el *Masico Halcon* deien «aquel *masét*», 1961).

Un bon índex revelador de la intensitat de l'ús, en tota la gran zona al Nord i al Nord-oest de Castelló de la Plana, és la reducció de *mas* a *ma*, que hi està propagadíssima quan es diu seguit del nom propi. En tinc notes preses d'Ares, Tírig, Catí, Salzedella, Coves de V., Serra d'En G., Vilafranca, Benassal, Vistabella, Xodos. Cap al NE., en aquestes combinacions la *d* de la preposició es fa sentir (*Ma de la sēra*, *Ma d en se-gāres*, *Ma delz árks*, Catí, Salzedella, Coves), però més enllà hi ha omissió de la *d* i tot: *Ma e bláy*, Ares, 1935, *Ma e bósa*; i quan segueix article en *l*-la preposició s'emmuideix del tot: dotzenes de casos com *ma la marina*, *ma la léska* a Vilafranca. Solament en aquest terme tinc nota de cinc noms com aquests, i a Vistabella de sis; en canvi quan no hi ha article *maz de tóska* etc. (vuit a Vilafranca etc., si bé també algun cop *ma erís*, p. ex.). En algun lloc (com Tírig) es nota que ho diuen en la forma sense apòcope quan no són *masos* antics. Almenys la comarca morellana fa una distinció en-